

NŐI KÖRÜLMETÉLÉS (HIFÁD), A SZAKRÁLIS IDENTITÁS VÁLTOZÁSÁNAK PÉLDÁJA

EGYIPTOMBAN

DOI 10.35402/kek.2024.4.8

Absztrakt

Az esettanulmány a női körülmételéssel, egy olyan, ma is élő gyakorlatról, amely egyike azoknak, amelyek újra teremtik az iszlámban mélyen gyökerező patriarchális hierarchikus rendet, és amely különleges kapcsolatban áll az iszlám rituális tisztaságra vonatkozó hagyományával. A női körülmételés példája jelzi, hogy a kortárs arab társadalomban egyfajta távolodás figyelhető meg a tradicionális vallási értékek mindenáron való megtartásától, és hogy ezzel párhuzamosan a vallásjog olyan megoldásokat, érveket és eljárási módokat keres, amelyek lehetővé teszik, hogy a mára inadekváttá vált részeket lefejtse magáról. A kérdés körüli vita a fő törésvonalak: az intézményes iszlám és a reformista identitás iszlám mentén szerveződik. A vitában tetten érhető a változás lassú, de kitapintható folyamata. A vallásjogban *racionalizáció* zajlik, ami összevethető és hasonlítható a nyugati gondolkodáshoz szorosan kötődő modernizációs elmélet azonos pilléréhez.

Ez az elemzés egy tágabb kutatás első része. A Kairóban végzett terepmunkám primer adatain nyugvó vizsgálat eredményeit foglalja össze, és utal a második rész, a fatvák (vallásjogi vélemények)¹ kvalitatív tartalomelemzéséből származó eredményekre.

Kulcsszavak: nők, iszlám, modernizáció, női körülmételés, racionalizáció, társadalmi gyakorlat

Abstract

Female circumcision (*khifad*), example of a change of sacred identity in Contemporary Egypt

This case study is about female circumcision, an ongoing practice, which is one of those elements that recreates and perpetuates the deeply rooted patriarchal and hierarchical order in Islam, and which has a special relation with Islamic ritual purity. The example of female circumcision (*khifad*) indicates that contemporary Arab society is shifting away

from the all-cost-upheld religious values, and religious law is looking for ways to remove inappropriate parts. The debate is organized around the main fault lines of institutional and reformist identity Islam. In the debate, the slow but palpable process of change can be seen in action. The rationalization process can be discovered in religious law, which can be compared to the same pillar of (European) modernization theory.

This analysis is a significant part of broader research. It presents the first part, the results of the primary data of the fieldwork in Cairo, and refers to the second part, the results from the qualitative content analysis of the related fatwas.

Keywords: women, Islam, modernization, female circumcision, rationalization, social practice

Bevezető

A női körülmételés kapcsán élénk vita zajlik a kortárs egyiptomi társadalomban. A vita tárgya a szent hagyományról való leválasztás, és a vallásjog újra értelmezése, ami lehetővé tenné a szokás elhagyását, az iszlámban kardinális rituális tisztaság elvi sérelme nélkül. A női körülmételés példája az iszlám rituális tisztasági jog (*tabáru*)² rendszerén keresztül elvezet a racionalizálódó társadalom értékrendszerének mély rétegeihez. Rámutat a tisztaság érték kettős arcultára, melyben tetten érhető egy személyhez kötött és egy közösségi együttélésben megjelenő dimenzió. A női körülmételés mindkét vonatkozást hordozza: biztosítja a rituálisan tiszta női testet, valamint a tiszta házassági és társadalmi életet. Pontos arab neve *hifád*³, jelentése: csökkentés, lenyugtatás. Összaha-

² [*ÓahÁra*] Arab szavak átírásához a magyar helyesírás szabályait követtem (dr. Lackó Kritisztina – dr. Mártonfi Attila, 2004; Ormos István, 2005) a szó első megjelenésénél, illetve indokolt esetben szögletes zárójelben közlöm a tudományos átírást. A *fatvák* arab szövegei saját fordításaim. A Korán-idézetek Simon Róbert (1987) fordításában szerepelnek.

³ ĖifÁÁ (Lane, 1863; Wehr, 1994) „<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/حجعمضائف> (letöltés: 2024.05.17))

sonlítva a férfi körülmetéléssel – ami szintén a rituális tisztaság biztosítja, és a közhit szerint segít növelni a férfi erőt –, a női változat vélt haszna a női vágy csökkentésében áll, és a rossz szerv⁴ kivágásának előnyeiben való hittel párosul, miszerint az egyeztető a szakralizált társadalmi rendet, a hierarchikusan felépülő patriarchális családot.

A női körülmetélést az iszlám világában nem minden területen gyakorolják. Ahol igen, ott a közösség által az iszlám hagyományhoz kötött szokásokként, és a rituális tisztasági jog (tahára) részeként hivatkoznak rá, ahol nem, ott régről rögzült népszokásnak tekintik, amit nem kötelező gyakorolni. Ez a kettősség önmagában is figyelemre méltó, és a modernizációs változások terén kiemelt helyre emeli a női körülmetélés problémáját.

Az FGM (Female Genital Mutilation)⁵ gyakorlata, a Száhel-övezetben, a Nílus-völgyben és Északkelet-Afrikában jellemző, ahol még a keresztény és a kopt közösségekben is előfordul.⁶ Ez a tanulmány csak az egyiptomi szunnita muszlim gyakorlatot elemzi.

Az ENSZ és az egyiptomi állami jelentések (EDHS, 2015; END FGM, 2020; UNDP, UNFPA, 2008, 2013, 2018; UNFPA, UNICEF, 2021) az FGM három fő típusát ismertetik. Az 1. típus a klitorisz részleges, vagy teljes kimetszése. A 2. típus, a klitorisz és a kisajak kimetszése, a nagyajak eltávolításával vagy anélkül. A 3. típus, az (infibuláció vagy fáraó körülmetélés), a kisajak és a nagyajak eltávolítása, hüvelynyílás szűkítése és bevarrása. Egyiptomban, az urbánus mintában az 1. típus jellemző, de esetei a másik két formának is vannak.

A női körülmetélés történetileg az iszlám előtti antikvitásban gyökerezik. A témát gazdag szakirodalom dolgozza fel (Nour, 2018; Knight 2001; Mackie, 1996, 2000). Az infibulációra nincs bizonyíték, de arra, hogy valamilyen FGM gyakorlat létezett az antik Egyiptomban, igen. Mackie (2000) és Knight, (2001) a kusita meroitikus civilizációhoz köti a szokás eredetét, ami Felső-Egyiptom és a történeti Nubia területén a Kr.e. 6. - Kr.u. 4. sz. között létezett.

⁴ 2022 saját interjúkban szereplő meghatározás

⁵ FGM: Female Genital Mutilation, az WHO által használt megnevezés a női nemiszerv csonkítására <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation> (letöltés:2024.06.10)

⁶ Jocelyin Muray(1976) egy kenyai keresztény közösséget mutat be, ahol az FGM III. legdrasztikusabb formáját az infibulációt gyakorolják. Kopt közösség is gyakorolja Iszlám Enciklopédia (1986)

A *hafd*, vagy *hifád* arab megnevezés csökkenést, lenyugtatást jelent.⁷ Lane Arab Lexikonjában árnyalatokat is említ, az „önmagát nemessé tenni, az életet megkönnyíteni”, jelentésekkel (Lane, 1863). A fatvákból a lecsendesítés kifejezés jelenik meg, mint a szokás definíciója, és utal a feltételezett túlzott női vágyra, amit csillapítani kell, mert veszélyt jelenthet a társadalmi rendre. A körülmetéletlen (azaz a lecsendesítetlen) nőkben rejlő veszélyeket az Iszlám Enciklopédia is említi. „A *csikló[val bíró nő] fia (ibn al-bazrá)*, vagy *körülmetéletlen* nő (lahná) sértésnek számított, és a *szajha fia* jelentéssel bírt, utalva ezzel a túlzott szexualitásra, ami a körülmetélés elmaradásának eredményeként a nőben marad.” (Donzel et. al., 1997:913) Hasonló szitokszóként használt kifejezés a fatvákból a *körülmetéletlen nő fia (ibn al-kulafá)*⁸. A pejoratív kifejezések magyarázatát, és a szokás iránti elkötelezettséget az Iszlám Enciklopédia egy pre-islám fekete-afrikai, és egyiptomi mítosszal magyarázza, ami a lélek eredendő kétne-műségét vallja. A mítosz szerint a testi adottságokkal ellentétes nemű lélekrészek a körülmetéléssel érintett területben lakoznak, és ezek eltávolítása teszi lehetővé a test tisztán nőies vagy férfias karakterének rekonstrukcióját. A mítosz – azokon a területeken, ahol a szokás gyakorlatban van – népszerű érvelés arra, hogy a férfi *hitán* miért terjed ki a nőkre is, és hogy miért használják ugyanazt a szót a női és a férfi körülmetélés megjelölésére, ugyanakkor jelzi kötődését a rituális tisztasághoz. Ehhez adódik hozzá a muszlim hagyományban az Ábrahám-mítosz, és a rituális tisztasághoz kapcsolódó hagyományok további rendszere.

A férfi és a női változatot az Iszlám Enciklopédia mellett a fatvák is említik. Fogalmi definíciót az IslamQA9412 *fatva is* ad: „*Hitánnal metéld körül a fiút, és hifáddal csendesítsd le a (rab) lányt.*”⁹ A hifád kifejezés a fatvákból tizenhét alkalommal fordul elő, míg a *hitán* női változatai (*hitán al-banát*, *hitán al-inász*) több, mint kétszáz alkalommal. Vagyis a hifád kifejezést, ami az okra utal, jóval kevesebbszer használják a fatvák, mint a konkrét cselekvést, azaz a hagyomány

⁷ (Hans Wehr (ed.:J.M. Cowan), 1994) Iszlám Enciklopédia (1986:913) (Lane, 1863)

⁸ islamweb48958(2004) és további fatvák amik a túlzott női vágyra, ennek veszélyeire, vagy csiklóhoz kötött szitokszóra utalnak, islamweb31783(2003),176621(2012)

⁹ IslamQA9412 (2002), Pos. 15 ان تخ م الغل تن تخ ، اضفخ قيراجل تضفخو

által előírt praxist. Saját interjúalanyaim a hifád kifejezést egyáltalán nem használták, csak a praxist jelölő *hitán al-banát, vagy hitán al-inász* formákat. A példában is megfigyelhető az iszlámra jellemző ortopraxis, vagyis a mindennapi vallásgyakorlatok iránti elkötelezettség. A kinyilatkoztatott törvény tekintélye mellett a belső oksági összefüggésekre kevesebb hangsúly kerül. A muszlim ethosz az isteni törvény kritikai olvasatát nem támogatja.

A női körülmetélés témát kiterjedt irodalom dolgozza fel. (Grande, 2010; Eman S. et. all, 2018; EndFGM, 2020; Khafagi, 2001; G. I. Seour, 2013; Mackie, 1996, 2000; El-Gibaly et. all 2019; Farina-Ortensi, 2014; Rieg, 2009; Joushi, 2014) A nyugati források gyakran ténynek kezelik, hogy a hifádnak nincs vallásjogi megalapozottsága, és edukációs misszióknak tekintik az ellene folytatott harcot.

A női körülmetélés kivezetése körüli nehézségeket, és komplexitást Mackie (1996) elemzi részletesen, ahol a kínai lábelkötés példájával von párhuzamot. Hipotézise szerint, ahogy a lábelkötés viszonylag gyorsan kikerült a gyakorlatból, ezen minta szerint a női körülmetélés kivezetése is lehetséges. Mackie a házassági piachoz való hozzáférést tartja kiemelten fontos elemnek, és a kivezetésben kardinális szerepet szán a házassági percepciók megváltozásának. Azaz a férfiak ne tekintsek előnyösnek a körülmetélt nőket, és inkább körülmetéletlen nőkkel házasodjanak. Az iszlám hagyományban rögzült női körülmetélés esetében ott, ahol a szokást gyakorolják, ez a feltevés két okból nem teljesül. Az egyik a társadalmi tisztaság elvárása, azaz az a gondolat, mely a szokásból származó vélt hasznot pontosan a túlzott női vágy lecsendesítésének szükségességében, és ezáltal a nyugodt házasság biztosításában jelöli meg. A másik ennél szakrálisabban fontosabb elem a személyi rituális tisztasághoz kapcsolódik, azaz a test rituális tisztasági ideáljához kötődik.

Mackie későbbi (2000) tanulmányában továbbra is az edukáció és a váltópont elérése mellett érvel, nők, vallási és politikai vezetők meggyőzéséről beszél. (2000:279) Ez a meglátás figyelmen kívül hagyja a mély rétegeket. A szokás nem mindenütt van gyakorlatban, azaz átfedő házassági csoportok nagy számban történetileg is jelen voltak, de ezek mégsem vezettek semmilyen váltóponthoz. A válasz a vallásjog és a társadalmi gyakorlat immanens pluralizmusában keresendő.

A klitoridektómia kérdése az ENSZ 1980-as koppenhágai konferenciáján¹⁰ kapott különös figyelmet, Navál asz-Szaadávi [NawÁl es-SaÝadÁwi] *Hidden face of Eve*¹¹, (eredeti címen *Al-vadzsh al-ari lil-mara al-arabijja* (Az arab nő fedetlen arca) *c. munkája után*. Szaadávi leírja a társadalmi gyakorlatban leginkább elterjedt magyarázatot, amit a szokás indoklásául sokszor a nők is elfogadnak. „A női körülmetélés mögött az a hit áll, hogy a női nemiszerv egy részének eltávolításával a női szexuális vágy minimalizálható. Ez megóvjaa a nőt a nagyobb veszélyektől. Amikor eléri a kamaszkodás veszélyes korát, ez majd megvédi a szüzességét, azaz a becsületét.” (Navál asz-Szaadávi, 1980:67)

Az arab feminizmus más ágai, a vallásos-izlamista és a hibrid¹² feminizmus is elítéli a gyakorlatot, és vallják, hogy az ilyesmi „nem része az iszlámnak”.

¹⁰ A nemzetközi közbeszédbe elsőként a Khartoum Deklaráció hozta be a gyakorlat elvetését (WHO, 1979)Khartoum, 10-15 February 1979. World Health Organization. Regional Office for the Eastern Mediterranean. <https://iris.who.int/handle/10665/254379>, „URL”:https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/254379/em_mch_137_em_ment_91_em_sem_tr_pr_aff_hth_wm_44_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y, „author”:[{„literal”:"WH O"}], „issued”:{„date-parts”:[[,1979]]}], „schema”:<https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json>”

Az IslamQ&A 45528 sz. fatvája, hivatkozik 1979-es WHO véleményre, mely szerint „a női körülmetélésnek, jelesül a csikló előbőre (*qulfa al-badzar*) eltávolításának nincs orvosiilag hátrányos hatása”. Ez a fatva IslamQ&A 45528 <https://islamqa.info/ar/answers/45528/ان-ابل-ان-ت-خ-ن-م-تي-بطل-ادى-ا-وفال> (view 1033550) a női körülmetélés orvosi előnyeit méltatja, és a fatvák közötti legmagasabb nézettségű. Amennyiben a fatva által hivatkozott WHO jelentés a Khartoum nyilatkozat lenne, abban ilyen vélemény nincs, legfeljebb az egyik riportőr véleményében anynyi, hogy nincs elég adat a gyakorlatra. Összességében a Khartoum nyilatkozat elveti a gyakorlatot, és edukációs kampányt hirdet ellene.

¹¹ Navál asz-Szaadávi, 1980) eredeti címen *Al-waÉh al-ÝarÉ lil-maraP al-Ýarabijya*, Beirut in 1977.

¹² „Azok a szférák, amelyekben az arab és a muszlim nők aktívak voltak és jelenleg is tevékenykednek, nem feltétlenül illeszkednek a magán s a közösségi szféra bináris modellbe. Ezek a nők tevékenységükkel egy harmadik szférát formáltak, amelyet Homi Bhabha „közöttinek” nevezett, és amely küszöb- vagy liminális szférákból állt – a privát, otthoni és a nyilvános, közösségi szféra között lebegve –, amelyet úgy is nevezhetünk, hogy hibrid.” (Mira Tzoreff, 2014:71)

A rituális tisztaság és a társadalmi erényesség fogalmi között erős párhuzamok jelennek meg, és a tisztaság érték társadalmi reprezentációja magas. A hidszáb-viseléshez hasonlóan a körülmetélés kérdésében is kitapintható a reformista identitás iszlám erősödése.

Az ENSZ UNWOMAN szervezete 2010-2030 közötti akciótervet hirdet a globális gender egyenlőtlenség elleni küzdelem céljából, számos jelentést és programot finanszíroz. Ambitózus elképzeléssel a FGM gyakorlatát 2030-ig szeretné kivézetni. (END FGM, 2020). Az UNFPA-UNICEF, longitudinális kutatási program éves beszámolóit (Annual Reports) 2008, 2018, 2021, 2023) keretében rendszeres jelentéseket ad közre. A jelentések Egyiptomban 2021-ben 97%-os, 2023-ban 86%-os érintettséget jeleznek. Az Egyiptomi Demográfiai és Egészségügyi Jelentés (EDHS, 2015) részletes számokat közöl.¹³ Az Egyiptomi Család Egészségügyi Jelentés (EFHS, 2022), magas, de csökkenő trendet jelent. A nemzetközi kampányok vitathatatlan eredménye, hogy a téma bekerült a társadalmi diszkurzusba és elindult a vita a vallásjogban is.

Az ENSZ Programok a vallási autoritások bevonásával végzik a munkájukat, ami jelzi, hogy értik a szakrális jog jelentette kihívásokat, és igyekeznek ez irányba is lépéseket tenni. Egy német szervezet, a TARGET egy, a kérdés körüli vallásjogi konferenciát szorgalmaz, és ráveszi az Azhart annak megszervezésére. A konferencia eredményének tekinthető, hogy az Azhar kiadott egy, a szokást tiltó fatvát, majd ezt követően széleskörű diskurzus vette kezdetét.¹⁴

A konferencia és az Azhartól származó tiltó állásfoglalás nyitja meg az utat az állami tiltó törvényi szabályozásnak, melynek eredményeként az egyiptomi büntető törvénykönyvbe bekerült a

¹³ (EDHS, 2015), 15-19 éves lányok, 79%- 15-49 évesek 87%-a, 45-49 éves nők 97%-a van körülmetélve. Annual Report 2023, 80% feletti érintettséget jelez. forrás: (EFHS, 2022:191) arányt 86%-ra teszi EFHS magas de csökkenő trendet jelent.

¹⁴ A női test megsértésének tilalma körüli nemzetközi konferencia, a hitán megakadályozásáról, a TARGET német emberi jogi NGO kezdeményezésére tarja az Azhar, 2006. novemberében. Fővédnöke az Azhar akkori nagy imámja Muhammad Sajjid Tantávi, és konferencia ajánlás határozatát Dr. Ali Goma'a a Dar el-Ifta akkori nagymuftija neve fémjelzi. forrás: Karadávi 5121 (2006), Karadávi (TARGET2012) [https://w3i.target-nehberg.de/HP-08_fatwa/index.php?p=appellQaradawi&lang=ar&\(ellenorizve:2024.07.03\)](https://w3i.target-nehberg.de/HP-08_fatwa/index.php?p=appellQaradawi&lang=ar&(ellenorizve:2024.07.03))

hifád tiltása (2008,2016), és a korábbi szabályozásoknál szigorúbb büntetése.¹⁵ Az állami törvényhozás erősödő szankciói bizonyos mértékben képesek kikényszeríteni a szokás visszaszorítását. Az állami tiltásokra való hivatkozás az interjúkban is hangsúlyos elem.

A társadalmi vita elemeiből látszik, hogy a szekuláris állam részéről megjelenik az akarat a szokás betiltására, és az intézményes vallásjog (Azhar) támogatná is ezt az akaratot. A vallásos és a szekuláris feminista aktivizmus, valamint a modern értelmiség, a nyugati szervezetekkel karöltve kampányokat is szervez ellene, mégis a társadalomban a *szokás hatalma*¹⁶ okán, ma is elterjedt gyakorlat, és a kivézetése nehéz feladatnak látszik. A Matanda (2022) jelentés sorra veszi a gyakorlatokat vizsgáló tanulmányokat, a sikeres és a sikertelen területeket. Sikertelen területek között az alábbi elemeket említi: 1.) a jogalkotás önmagában elégtelen, 2.) az anyagi ösztönzések: orvosok finanszírozása, és munkahelyek teremtése nem visznek előre, 3.) a lányok közösségbe való bevezetésének alternatív rítusai eredménytelenek. A jelentés eredményeiből következtethető, hogy az akadályok az értékek mélyén keresendők, ott, ahol az ENSZ kampányok sikerének korlátait jelentkeznek.

A hifád, mint esettanulmány bemutatja az alternatív, még mindig élénk pre-modern kötődést

¹⁵ A 2016. évi 78. törvény értelmében a Büntető Törvénykönyv 242a. cikke alapján szigorították a büntetést: 1) Vétségből bűncselekménnyé változtatták, 2) büntethetőséget befejezetlenségre is kiterjesztették, 3) felek közötti megegyezéssel nem rendezhető (vérdíj alól kivették).(3.) 2016-ban a büntetést öt évtől hét évig terjedő szabadságvesztésre emelték, a kísérőket 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetik, halál esetén 15 év a büntetés.(2018:19) A büntetési tételeket a Dár el-Iftá, Saúqi5832, 6711, 4678/ 14888 *fatvák* jegyzik.

¹⁶ Gerry Mackie (1996,) játékelméleti mátrix segítségével racionális elméletek keretei között válaszolja a tradíciókban rögzült szokások kialakulását és kivézetésük nehézségeit. A szokások jellemzője, hogy a társadalmi környezet megváltozása ellenére is, mélyen a közösség hagyományaiába ágyazottan, makacsul tartják magukat, ez a szokás *hatalma hipotézis*. A szereplőkben hitek és meggyőződések rögzülnek, amelyek igazolják a választás (hűségkontrollt biztosító szokások) legitimitását. Ezeket a hiteket és meggyőződéseket a korábbi választások precedense erősíti meg. Még ha látják is, hogy az elhagyás előnyösebb választás lenne, a korábbi rögzült precedensek a kevésbé előnyös alternatíva választása mellett jelennek meg, kizárva, és bűnnek bélyegezve a mindkettőnek előnyösebb választást..(Mackie, Gerry, 1996)

a szakrális hierarchiák rendszeréhez. A körülötte artikulálódó társadalmi vita viszont a változást jelzi. A szokás körül pedig megjelenik a racionalizáció, mely hasonlítható a nyugati gondolkodáshoz szorosan kötődő modernizációs elmélet azonos pilléréhez¹⁷ A vallásjogi érvek mellett megjelenik a természettudományos érvelés, és a társadalomban egyéni percepciók mentén a vélemény-pluralizmus. Ezen racionalizáció újdonsága, hogy rendszerszintű, és távlatokban mindenre kiterjedő jelenség, szemben a történetileg a vallásjogban mindig is jelen lévő, egyedi eseteket érintő racionalizációval. A rituális tisztaság az identitás mély rétegeihez, a szakrális hierarchiákhoz való kötődési pontokat jelöli ki.

Rituális tisztasági jog az iszlámban

A vallásjog előírásainak fontossága az iszlám ortopraxisból levezethető. Az iszlám a judaizmus-hoz hasonló törvényvallás, ahol a vallási gyakorlatok forrása a kinyilatkoztatott vallástörvény, mely a hívők aktív cselekvésében megnyilvánuló gyakorlatait rögzíti. A vallástörvény előírja, mit kell aktívan és rendszeresen cselekednie egy hívőnek ahhoz, hogy Istennek megfelelő életet élhessen. A vallástörvényt az iszlám szent szövegei, a Korán és nagy hadísz gyűjtemények rögzítik. Az ortopraxist elemző szerzők, köztük Gauvain (2005: 333-393;) azt vizsgálják, hogy a kortárs szunnita vallásjog hogyan írja elő a rituális tisztasági jog konkrét gyakorlását napjainkban.¹⁸

Talal Asad kritika alá vonja és dekonstruálja az ortopraxis fogalmát. „Az ortopraxis fogalma félrevezető, mert figyelmen kívül hagyja az iszlám autoriter hagyományai által közvetített helyes modell fogalmának szerepét” (Asad, 2009:21) A dekonstrukciót, és az abban rejlő diszkurzivitást Gauvain is megerősíti, miszerint az ideáltípusok és a konkrét gyakorlat viszonya területenként és koronként is eltér.

¹⁷ Weber-i (2020) gyökerekből kifejlődött, később Habermas (2007) által is bemutatott: racionalizáció-szekularizáció-individualizáció

¹⁸ Az muszlim társadalmat vizsgáló irodalom (Barakat, 1993; Gellner, 1995) jogszociológiai szempontból is elemzi a jogrendszerek, és gyakorlatok viszonyát. Az iszlám antropológiáját bemutató irodalom (Asad, 2009;; Bowen, 2013; Trapper, 1995) az iszlám különféle reprezentációit és társadalmi beágyazottságát értelmezi, és elemzi az iszlám gyakorlatának különféle szintjeit (intézményes iszlám, szűfizm, és népi vallás).

A gyakorlat szempontjából a rituális tisztasági jog kiemelt területe a muszlim vallásjognak, melynek rendszerét már al-Gazzáli¹⁹ összegzi. A muszlim vallásjog az előírt cselekvéseket két nagy kategóriában, a vallásgyakorlatok (ibáda)[ÝibÁda] és az együttélési szabályok (muámala) [muÝÁmala] kategóriájában tárgyalja.²⁰ A rituális tisztaság muszlim vallásjogi rendszerén belül elhelyezett jelentőségét mutatja, hogy a Rituális tisztaság könyve (Kitáb at-Tahára) a vallásgyakorlatok első szakasz első könyve. Azaz ezeket a szabályokat a vallástörvény nyitó lapjain találjuk.

A muszlim rituális tisztasági jog szerepét a kortárs identitás formálásban egyre több munka vizsgálja (Burge, 2010; Gauvain, 2005; Arslan, 2013; Strathern & Stewart, 2004). A Koránszöveg és a muszlim rituális tisztaság kapcsolatát Szombathy Zoltán (2018) elemzi.

A szunnita muszlim rituális tisztasági jog kialakulását, fejlődését és rögzülését Mariam Katz *The body of the Text: The emergence of sunni ritual purity law* (2004) kötete foglalja össze. Katz a bevezetőben megállapítja, hogy „a rituális tisztaság a muszlimok számára az emberi létezés fontos aspektusait rögzíti”. (Katz, 2004:1) Katz itt mutatja be a muszlim rituális tisztaság három fő kategóriáját²¹ és a tisztátlanság fogalmát, melyet a test kontrollvesztésével hoz összefüggésbe. A szerző az orientalisztikai elemzés eszközeivel mutatja be a szunnita muszlim rituális tisztasági jog kialakulását, főbb tételeinek rögzülését, és külön fejezetben elemzi annak gender vonatkozásait, valamint kapcsolatát az iszlámban az erényesség által előírt viselkedés kódexszel. Katz elismeri a feltevést, hogy a muszlim rituális tisztaságrendszerének személyes és közösségi vonatkozásai is vannak. Ezek a szabályok még akkor is jelentőséggel bírnak, ha a szabályokat, éppen nem, vagy csak lazán követik.

¹⁹ Abū Hāmid Muḥammad bin Muḥammad al-Ġazzālī; A vallástudomány újraéledése [Ihyá ÝulŰm ad-DEn] (1853) című munkája. További idézett hadísz gyűjtemények: Sahih al-Buhari, Sahih al-Muslim, Sahih al-Nisai, Abi Dawoud, Tirmidi, Majah, al-Mutavva, forrás: <https://sunnah.com> (letöltés:2024.06.30)

²⁰ A vallásgyakorlatok (ÝibÁda), az Isten-ember közötti relációt szabályzó cselekvések rendszere, azon gyakorlatok, amit a hívőknek rendszeresen végezniük kell. A másik terület az ember-ember relációt szabályzó együttélési szabályok (muÝÁmala), ami az emberek egymás közötti helyes magatartását írja elő.

²¹ A három fő kategória a kis, a nagy és az anyagában való tisztátlanság (Katz,2004:2-4)

Gauvian konklúziójában a rituális tisztaság gyakorlataiban határozza meg a „társadalmi kohézió kötőanyagát” (2005:372). A rituális tisztaság az adott rituális gyakorlat elvégzésének előfeltétele. A rituális tisztaság hagyományhoz kötött elemei (taklíd) akkor terjednek ki a szokásokra (*áda*), ha azt a közösség a szent jog részeként elismeri, és akként értelmezi.²²

Fitra jelentése és jelentősége

A rituális tisztaság kategóriái között van egy különleges, negyedik tényező, a fitra [*fiÓra*]. Ismert, hogy a Korán antropológiája szerint (vö. Korán 30, 30)²³ az Isten az embert egy pre-egzisztens állapotban Isten isteni mivoltát elismerő szerződés után teremti meg, és ebbe az ember archetipikus vagy eredeti természetébe teremti – hajlamként, igényként, irányultságként vagy ösztönként – ennek az Istennel kötött szerződésnek öntudatlan lenyomatát. Ennek önmaga általi működtetése révén válik a teremtmény hívő emberré, követi Isten törvényeit és végső soron ennek következtében válik méltóvá Isten jutalmára. A személyi rituális tisztaság geneziséét így az ember teremtett természetéhez és ösztöneihez, hajlamához, irányultságához kapcsolják.

A fitra gyakorlati szempontból meghatározható, mint az *isteni teremtéssel létrejött eredeti emberi természethez való önkéntelen ragaszkodás*. Ez akkor érvényesül, ha az ember bizonyos hagyományosan elfogadott tisztulási gyakorlatokat, köztük az Istennel kötött ábrahámí szövetség jelét, a körülmetélést vagy a további fitrák alá tartozó cselekvéseket, körömvágást, szőrzetnyírást tudatosan végrehajtja. Ezek révén nyerhető vissza a megteremtettség (illetve a születés) utáni állapot, amelyet aztán az élet során aktív cselekedetekkel fent kell tartani. A fitrák által előírt cselekvések végrehajtásával biztosítani kell, hogy az emberi test alkalmas és méltó legyen

²² A közösségi együttélés rendszerét a gyakorlatban egy az idealizált vallásjogból és a közösség által gyakorolt szokásokból létrejött szakrális legitimációval bíró egyveleg a szokások és hagyományok rendszere (*ádát va-takálíd*) határozza meg. A közösség tudatában ez az egyveleg, mint az iszlám ortopraxisa által előírt és isteni legitimációval felruházott rendszer jelenik meg, melyből az (*áda*) a gyengébb szokásjogi, a taqlíd az erősebb, szent hagyományhoz kötött elem.

²³ „Fordítsd hát orcádat haníf gyanánt az igaz vallás felé: Allah eredeti elrendezése szerint melyben elrendezte az embereket! Allah teremtését nem lehet megváltoztatni! Ez az igaz vallás! A legtöbb ember azonban nem tudja.” K30:30. .

a további rituális tisztasági állapotok (pl. ima előtti megtisztulás) hordozására, és a rituális gyakorlat megtartására. Az eredeti teremtett természetet rekonstruáló eljárásokat az állapotot jelölő szóval *fitráknak* nevezik.

A fitrákat a hadisz-gyűjtemények rituális tisztaságot szabályzó fejezetei határozzák meg.²⁴ Azaz a fitra szokásos eljárásai (szunnája) a rituális tisztaság (*tahára*) fejezetben kerül tárgyalásra, annak egyik része. A vallásjogban a hívő Istennel kapcsolatos kötelességei (*ibáda*) között a rituális tisztaság (*tahára*) fejezetében, a *fitra* kategóriája alatt tárgyalják.

Az általam elemzett *fatváknak* többsége öt tisztulási eljárást, *fitrát* említ, s ezek egyike a körülmetélés (*hitán*)²⁵

A Dár el-Iftá, Sauqi 6709 (2022.05.30) fatva elemzi a *fitrák* fontosságát. „A muszlimnak ragaszkodnia kell fitra szunnájához; Mivel ez a próféta útmutatásának követése, - Allah áldja meg és mentse meg [minden gonosztól]²⁶, és mert hozzászoktatja az embert testének és megjelenésének tisztaságához. Az iszlám vallás a szépség vallása, és egy muszlim legyen jó megjelenésű, szép és tiszta a testben, ahogyan Isten megparancsolta neki.”²⁷ A fitra ugyanis olyan Istentől származó feladat is, ami kötelezi az embert teste rituális tisztaságra alkalmasságának karban tartására.

A *hitán* alapjelentésben férfi körülmetélést jelent. A jogtudósok között egyetértés (idzsmá) [*iĒmÁĎ*] van abban, hogy a férfi *hitán* a *fitrák* közé tartozik, abban viszont, hogy a női *változat* ide tartozik-e (azaz analóg-e a férfi változattal), nézetkülönbségek vannak (ihtiláfát)[*iĥtilÁfÁt*], és a jogtudósok véleménye megoszlik. Ez az egyik magyarázata a területi eltéréseknek.

A *fitrák* a rituális tisztaság részei, és szakrális minőségét hordoznak. Amennyiben a női *hifúd* a fitra részeként értelmezendő, akkor nem csupán a leszármaztatott tisztaság, a szokások és hagyományok (*ádát va-takálíd*), hanem a rituális tisztaság, a *Óahára* része is. Ezáltal szent jog, nem vezethető ki.

²⁴ Sunan an-Nasai 5043, Jami at-Tirmidi 2756,

²⁵ 1. a körülmetélés (*hitán*), 2. a körmök levágása (*taklím al-azáfir*) [*taqlĪm al-aŪÁfir*], 3. a hónaljszőrzet kitépése (*nataf al-ibt*) [*nataf al-ibŪ*], 4. a szemérem borotválása (*al-istiĥdád*) [*al-istiĥdÁd*] és 5. a bajusz nyírása (*kass as-sárib*) [*qaŪ a—šÁrib*].²⁶ forrás: Sunan an-Nasai 5044, Jami at-Tirmidhi 2756, Sunan Ibn Majah 292, sunnah.com szerint további 28 hadíth)

²⁶ a doxológia fordítását Ormos látja el magyarázatokkal (2005:753) *مَلَسُوا لَأَوْ دَوَّلَع لَللَّ عِلَّص*

²⁷ Dar el-Iftá Sauqi 6709 (2022) Pos. 65

A nő körülmetélés szükségességét a szokást támogató (*vahábita*) vallásjog a *forró klíma, ellenétes részek, extrém női vágy* mítoszok és a házassági preferenciák mellett a rituális tisztasági joggal, konkrétan a *fitrákhoz* való kötöttséggel legitimálja. A kivezetéshez a vallásjog olyan értelmezése szükséges, ami leválasztja azt a rituális tisztaságról, tagadja a legitimáló mítoszokat és elveti a férfi és nő változat közötti analógiát, és nem a fiőra részeként értelmezi. Ez az, amit az azharita jog elvégez. Ezen elemek a témával foglalkozó szakirodalomban eddig kisebb hangsúlyt kaptak.

A hagyományörző gyakorlat és a vallásjog viszonya

A gyakorlat szempontjának egyik fő eleme, hogy egy adott közösség a mindennapi cselekvéseiben mit tekint a *szent hagyomány* részének. Ebből a szempontból különös jelentőséggel bír a vallásjog által meghatározott *mérték*, azaz, hogy pontosan mit mondanak a különféle narratívák a szükséges mértékről.

A vallásjogban gyökerező *fatvák* a nem helyes, nem a szunna szerint való formákat *fáraó* körülmetélésnek (*hitán faraúni*) [*ĪitĀn faraŪni*]²⁸ nevezik. Ezeket az iszlám előtti pogány korszakból, a *dzsahiliyyából* [*ĒĀhiliyya*] [a „tudatlanság” korszaka] származó helytelen maradvány-szokásának tartják. Az ENSZ kategóriák közül ide sorolható a 2. és 3. forma. Ezen kirívó túlzásokat, (nem szunna szerint való) formákat, mint a szeméremajkak levágása, a nyílás bevarrása - az iszlám előtti korból származó, nem iszlám szerint való módokat - minden irányzat elveti. A vallásjogban mindhárom narratíva egyetért abban, hogy az ilyesmi nem része a *szent hagyománynak*, csak régi, helytelen szokás.

A vallásjogban vita folyik a szunna szerint való forma esetén is. Amennyiben azt a *fitra* részének tekintik, *akkor* a vita a *vágás mértéke* körül merül fel.²⁹ Ha viszont leválasztják a rituális tisztaságról (nem tekintik a *fitra* részének), akkor a nézetkülönbség a szükségesség körül rajzolódik ki.

²⁸ az Iszlám Enciklopédia szerint szudáni körülmetélésnek (1986:913)

²⁹ “Az Iszlám Enciklopédia szerint „A női körülmetélés soha nem volt kötelező, de a legtöbb iskola ajánlottnak tartotta. A muszlim világ nagy részén ezt szabálytalanul gyakorolják, és vagy tartózkodnak tőle, vagy a klitorisz átszúrására szorítkoznak”. (Leiden : Brill, 2000:913) Valamilyen szimbolikus aktust fontosnak vélnék.

Tüzetesebben nézve a helyes mérték meghatározására leggyakrabban az Umm Atijja hadísz³⁰ hivatkozzák, bár a hadísz ereje és hitelessége körül viták vannak a narratívák között. A hadísz számos fatva idézi, az alábbi részlet az (Islamweb 48958 (2004) pos.64-ről) származik: „Szagolj oda, de ne fáradj el benne, (asimmi va lá tanhaki) mert derüesebb lesz tőle az arc, és jobb az a férjnek. Ez azt jelenti, ne vigyük túlzásba a vágást”³¹

A mértékre való utalás leggyakrabban – mindhárom narratíva által használt hasonlata a kakas taréja (ka-arf ad-dik) azaz „a női körülmetélés azt jelenti, ahogy azt az Islamweb 48958 (2004) fatvája írja - levágjuk annak a bőrnek a tetejét, ami a kakas taréjához hasonlít”³²

A legpontosabban a szokást betiltó Azhar fogalmaz – A Dar el-Iftá Saúqí4678/ 14888 (2011) fatvában: „Levágják a szeméremtest tetején lévő bőrt, mint egy sejtmagot (nauá) [nawÁ’], vagy mint egy kakas taréját, ami a felső bőr levágása a teljes rész kiirtása nélkül.” (Pos. 42)³³

A muszlim vallásjogi forrásokból itt annyi rajzolódik ki, hogy az, amiről szó van, aminek szükségességéről a vita zajlik, hogy része-e vagy nem része a *fitráknak*, az a klitorisz, vagy a klitorisz egy részének kimetszésére vonatkozik. Ennél pontosabb részletben viszont már bizonytalanságok vannak. A *vahábiták* a *fitrák* hatálya alá tartozónak tartják a szokást, ezért csak a mérték csökkentése felé mozdulhatnak el, teljes kivezetésről itt nem lehet szó.

A látványos mérték körüli vita, és az un. szunna szerint való csökkentés *vahhábita érvei ellenére*, a zajló gyakorlat azt mutatja, ahol eddig gyakorolták, a gyakorlatban lévő módot tekintik a szunna szerint való, mérsékelt módnak. Azaz, a hagyományban rögzült gyakorlat pusztán a mérték körüli vita hatására nem változik meg. Sőt, a vahábita vallásjog inkább a hagyományban rögzült gyakorlatok felé való engedmények irányába mozdul el.

A *vahhábita* fatvák még a *fáraó* körülmetéléssel kapcsolatban is inkább hajlamosak az

³⁰ [Umm YĀŌiyya al-AnŌĀriyya] (forrásai: Sunan Abi Dawud 5271, Mishkat al-Masabih 4464).

³¹ دن ع اهل يظحو او هجولل يهبا ن اف يكهنن الو يمشأ
عطق ال يف يغلابت ال :ين عي .جوزلا
48958 (2004) Pos 6

³² .:كيدلا فرعك يتلا قدلجل اىل ع عطقتن
48958 (2004) ,Pos. 64

³³ فرعك و اءاونلاك جرفلا اىل ع اىل يف نوكت قدلجل عطق وه
«اهل اصئتسا نود قيل عتسمل ا قدلجل ا مده عطق ،كيدلا
(Dar el Iftá’ Sauqí4678 (2011), Pos. 42)]

engedményre, ha az adott közösség azt a formát gyakorolja, bár megjegyzik, hogy a szokás a szunna szerint helytelen. Az IslamQA315983(2019) azal érvel: „*figyelmeztetni kell a szülőket a káros viselkedésre (...), ez a gyakorlat téves és tudatlanságból fakad, de a szülőket nem szabad azzal gyanúsítani, hogy szándékosan kárt okoznak a lányuknak*”. (IslamQA315983(2019).Pos. 28). A fatva jó példát mutat arra, hogy a társadalmi gyakorlatban rögzült szokás a vahhábita interpretációban a válásjogi keretet is felülírhatja. „*Nincs kétség afelől, hogy a nők környezetében ezen a gyakorlaton estek át. Ők is férjhez mentek, gyereket szültek, és boldog életet élnek, és ha Isten is úgy akarja, te sem fogsz eltérni ettől*”³⁴

A szélesebb társadalmi diskurzusban viszont már megjelennek a kritikai hangok. A fatváknál erre példát csak az *islamweb* oldalain találunk, de itt már - rendhagyó módon - a kérdező is kételeyeket fogalmaz meg. „*Az a kicsi kislány, akinél elvégzik a hitánt, akinek kora alig haladja meg a néhány évet, és a teljes intim része nem nagyobb, mint egy gyufásdoboz (kibrít), vagy annál is kisebb, akkor mekkora az a rész, amit le kell vágni, honnan tudjuk, hogy a vágás nála megfelelő, és nem volt túlzás?*”³⁵

Ez az elem, azaz a kicsi kislányok esetében kiütköző *irracionalitás* mutat rá az azharita álláspont progresszív újszerűségére, vagyis, arra, hogy az Azhar felismeri a mérték kérdése körüli zsákutcát, és erőteljesen képviseli a *vallásjogi racionalizáció szükségességét*, és világosan elkötelezi magát a rituális tisztaságról való leválasztás, és a teljes tiltás mellett. A társadalmi gyakorlatból való teljes kivezetésig, azonban még hosszú út vezet.

Mai Gyakorlat (saját kutatás)

Kutatási kérdés:

Hogyan érhető tetten a szakrális identitás változása a modernizációs folyamatokban?

³⁴ سفن نتتخي نمم كفتقطنم يف ءاسنلأ نأ كفش الو ءايح شيعت نم نهنمو ،نبنجأو نجوزت دق ،ناتخلا مللأ ءاش نالكذل نع يجرخت نل تنأو ،قئناه (IslamQA315983(2019).: , Pos. 38)

³⁵ اهرمعو ناتتخال اهل یرجي يتلا قري غصلا ءلفظلا مجحبه اهرجف لك نوكي ءل يلقلا تااونسلا يدعتي ال يذلا عزجال مجح نوكي مكف رغصا و اتيربكلا قبلع ناب مل عن يتح ناتتخال اءانتأ اهنم عطقوي فوس Islamweb ءكاهن! اب سيل احي حص و اءهنم ناك عطقول 176621 (2012) Pos. 7)

Felfedezhető-e a racionalizálódó egyiptomi társadalomban a rituális tisztasághoz való kötöttség az emberek által gyakorolt szokásban?

Hipotézis:

A hifád (*hitán al-banát*) a rituális tisztasághoz (*tahára*) kapcsolt képzetek speciális területe. Az egyéni és közösségi női tisztaság az iszlámban különleges kategória, betüremkedik a muszlim válásjog minkét nagy területére, melyből az egyik a személyes rituális tisztasághoz kapcsolt vallásgyakorlatokhoz (*ibádát*), ezen belül a szakrális tisztaság testi ideáljához, a fitrához kapcsolódik. Másik oldalon kötődik társadalmi tisztaságot is magába foglaló együttélési szabályok (muámala) területéhez is. A hifád (*hitán al-banát*) példáján keresztül bemutatható a tisztaság érték mindkét, duális oldala, társadalmi beágyazottsága, de kimutatható a vallásjogban zajló racionalizáció is. A rituális tisztasághoz való kötöttség megjelenik a társadalmi gyakorlatban. A példa kapcsán egy konkrét esetben érhető tetten az iszlám belső modernizációs folyamata és annak kihívásai.

Ezen kutatás tágabb dimenziója arra vállalkozik, hogy feltárja a vallásjogban gyökerező elemeket, párhuzamos diszkurzusokat, a vitát, ami miatt a kivezetés nehézségekbe ütközik. A szokás kivezetésének széles megértéséhez, kétségtelenül a muszlim vallásjog adja a legtágabb keretet, melynek diskurzusait az ide vonatkozó fatvák tárják fel. Kvalitatív tartalomelemzés módszerével negyven arab nyelvű fatvát vizsgáltam meg, négy különböző kortárs digitális fatva portálról³⁶. Az itt felmerülő kérdések és válaszok gazdagsága azonban külön elemzést kíván.

Itt ebben a dolgozatban a fatva-elemzés eredményei közül a markánsan kirajzolódó három fő narratíva kiemelését tartom fontosnak, melyek közül az első a vahhábita női körülmételést támogató hagyományörző irány, a második Júsuf Karadávi (YŪsuf al-QaradÁwi) kezdetben állásfoglalást kerülő, majd a tiltás mellett állást foglaló, középutas álláspontja, és harmadik a szokást egyértelműen és határozottan betiltó azharita progresszív diskurzus.

A vallásjogi diskurzus elemeit a fatvák, a mindennapi gyakorlatot pedig az empirikus kutatás adatai mutatják meg.

A kutatás jelen, szűkebb része arra fókuszál, hogy a rámutasson: a kivezetés melletti

³⁶ islamqa.info, islamweb.net dar-alifta.org, qaradawi.net (intervallum 1998-2023)

elkötelezettségek ellenére, pontosan a rituális tisztasághoz való kötöttség, és tisztaság érték ket-tős dimenziója miatt ma is elterjedt, és inkább támogatott gyakorlat, és kivezetése nehéz.

Módszertani áttekintés

Kutatási protokoll: Empirikus kutatás

Ennek a tanulmánynak a középpontjában az empirikus kutatás áll. Ezen kutatás másik része tartalmazza a fatvák tartalomelemzését és az ahhoz tartozó módszertani keretet. Ennek középpontjában a társadalmi gyakorlat és annak a rituális tisztasággal kapcsolatos viszonya áll. Alábbiakban a saját kutatás eredményeit foglalom össze, primer adatfelvételtől származó adatokból.

Adatfelvétel

A Kairóban, 2006-2022 között tett rendszeres látogatásaim alkalmával egy középosztálybeli családnál laktam, Subrában, ők lettek az interjúkban résztvevő adatközlőim. Strukturálatlan megfigyelést a 2012, 2015, 2016-os években végeztem. Strukturált adatrögzítésre is a 2017., 2020., 2022. éves utak során került sor, terepnaplót ugyanezekben az években vettem fel. Strukturált interjút az alábbi három témában készítettem 2022. 04.26 és 07.03 között: 1. rituális tisztaság, 2. női körülmetélés 3. társadalmi értékek. Ebben a tanulmányban a női körülmetéléshez tartozó interjúkat dolgoztam fel (2022).

Etikai kérdések: Adatközlőim a kutatásról tudtak, és az adatok használatába beleegyeztek. A témák érzékenysége okán, forrásaim mindegyike anonim. A csoportba való belépés, az érzékeny téma megvitatásához szükséges bizalom kiépítése rendkívül hosszú, évekig tartó folyamat volt. Voltak részletek, melyeket később, adatközlőim kérésére, kihagytam. Az interjúk nyelve arab-angol volt.

A *hifádról* információt 33 női adatközlőtől kaptam, életkori megoszlás 5-82 év, de a legtöbb adatközlő életkora 20-55 év közötti volt. A szociometriai paramétereket SPSS 19.0 statisztikai programban rögzítettem. A *hifádról* kilenc részletes interjút vettem fel, emellett volt három kulcsadatközlőm. Saját adatközlőim a *hifádot* nem, hanem a *hitán al-banát* kifejezést használták. Az Interjúkat a MAXQDA szoftverrel kódoltam, apriori, in-vivo- és axiális kódokkal.

Mintavétel módja: 1. adott család tagjai, 2. hólabda módszer. A további kvalitatív kutatási profil adatokat (Kategória állítás, kódhierarchia) az 1. sz mellékletben közlöm.

Reprezentativitás, megbízhatóság, és érvényesség

A felvett minta kvalitatív jellegű, jórészt egy családhoz tartozó emberek csoportja, Kairó női lakosságára nézve (kor, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás) nem reprezentatív. A megbízhatóságot a nagy reprezentatív kvantitatív adatbázisokkal, ENSZ jelentésekkel való összehasonlíthatóság biztosítja. A saját minta eredményei korrelálnak az adatbázisok eredményeivel, a saját mintámban a körülmetélt és a körülmetéletlen tagok közötti arány megegyezett az EDHS, és az Annual Reports eredményeivel.

Az érvényességet a több éven keresztül zajló megfigyelés és az interjúkban több kulcs-adatközlő bevonása emelte. A kutatás egységeinek végül a szociometriai jellemzők vizsgálatát, és az interjúk kvalitatív elemzését választottam.

4.FGM/C- Hifád a gyakorlatban (empirikus kutatás adatai)

A primer kutatás nem reprezentatív. Az elemszám és az összetétel jellege alapján általános, a teljes alapsokaságra vonatkozó következtetések levonására nem alkalmas, ennek ellenére létjogosultságát mindenképp bizonyítja a reprezentatív felmérések adataival tapasztalt párhuzam. Illetve az eredmények azért bírnak kiemelt jelentőséggel, mert egyénileg a célcsoport elérése és az adatfelvétel – különösen a kutatott témában – rendkívül körülményes. Emellett egyértelműen iránymutatóak és kellő megalapozottságot nyújtanak a jövőbeni kutatási irányok meghatározásához.

Az adatfelvétel során 33 nőt értem el, ők többnyire egy közösség tagjai voltak, szoros rokoni kapcsolatban. A 33 válaszadóról a szociometriai paramétereiket vettem fel, és a tényt, hogy átestek-e az FGM gyakorlatán, vagy nem. Közöttük voltak olyan női rokonok, akik a fiatalabb lányoknál a gyakorlatot megszervezték. Emellett a 9 mélyinterjú résztvevői is ebből a körből kerültek ki.

Az 1. táblázat a felmérésben részt vevők szociometriai paramétereit szemlélteti, azokat a kategóriákat kiemelve, melyek a legjellemzőbbek voltak a válaszadók körében.

1. táblázat: A felmérésben résztvevők szociometriai jellemzői, adatfelvétel 2022 Kairó

Változó	Kategória	Elem- szám	Arány/ átlag
FGM gyakorlatán átesett	Igen	27 fő	81,8%
Életkor	Átlagos életkor	33 fő	33,7 év
Korcsoport	20-35 év	14 fő	42,4%
Iskolai végzettség	Gimnázium	20 fő	60,6%
Foglalkozás	Háztartás-beli	13 fő	39,4%
Gyerek	Van	20 fő	60,6%
Gyerekszám	Átlagos gyerekszám a gyerekek körében	20 fő	3,1 fő
Családi állapot	Házasság	21 fő	63,6%
Fejkendő	Hidzsab	29 fő	87,9%
Lakóhely	Shoubra	21 fő	63,6%

Forrás: Saját felmérés 2024

A felmérésben résztvevők 81,8%-a esett át az FGM gyakorlatán. Az EDHS 2015 részletes adatokat közül (15-19 éves lányok 79%-a 15-49 évesek 87%-a, 45-49 éves nők 97%-a érintett), és csökkenő trendről számol be. Az UNFPA-UNICEF Annual Report 2021 97%, a 2023 jelentés 80% feletti érintettséget jelez³⁷.

A saját minta és a reprezentatív adatbázisok hasonló trendet mutatnak. A résztvevők átlagos életkora 33,7 év, a legfiatalabb 5 éves (3 fő fiatalabb 18 évnél), a legidősebb 82 éves. A legtöbb nő (42,4%) 20 és 35 év közötti. A válaszadók túlnyomó

³⁷ a 2030-as jelentés a globális kampányok eredményeit összegzi, az érintettséget csak 80% felettinek jelzi

többsége (63,3%) Subrában (a kairói középosztály által lakott nagy kiterjedésű városrész) lakik, házasságban él (63,6%), és fejkendőt (*hidzsabot*) hord (87,9%). A résztvevők 60,9%-ának van gyereke, körükben az átlagos gyermekszám 3,1 fő. A legmagasabb gyerekszám 12 fő. A társadalmi átlag jelenleg EHDS 2014 adatai szerint 2,8 fő, ami korábbi évekhez képest jelentős csökkenést jelent.

A kutatásban résztvevők iskolázottságát tekintve a legtöbben (60,6%) gimnáziumot végeztek, diplomával 3 fő rendelkezik. A magas iskolázottsági arány mellett 39,4%-uk háztartásbeli, ami azt jelenti, hogy az oktatási rendszerbe való belépést³⁸ nem követi munkaerőpiaci integráció (A gimnáziumi végzettségű nők 55%-a háztartásbeli). A munkaerőpiacot felmérő reprezentatív adatbázisok adatai szerint 2021-ben a női foglalkoztatottak aránya nem éri el a 20%-ot.³⁹ A saját minta ebből a szempontból is hasonlóságot mutat a reprezentatív felmérés értékeihez.

A szociometriai jellemzők vizsgálatát követően arra is kíváncsi voltam, hogy az FGM gyakorlata mutat-e összefüggést a társadalmi háttérváltozókkal. Az eredmények az alacsony elemszám miatt ebben az esetben is csupán iránymutatóak. Az összefüggések vizsgálatához, az egyes változók mérési szintjétől függően, keresztábra-elemzést és varianciaanalízist végeztem. A főbb eredményeket a 2. táblázat szemlélteti. A Pearson féle χ^2 négyzet próba (keresztábra-elemzés) és az F-próba (varianciaanalízis) szignifikancia értékei alapján, 95%-os megbízhatósági szinten, az FGM gyakorlat alkalmazása a foglalkozással, a családi állapottal, valamint a fejkendő használatával mutatott összefüggést. Az életkorral csak abban az esetben mutatható ki releváns kapcsolat, ha a 12 év alatti résztvevőket is bevonjuk a vizsgálatban. Amennyiben nem, a kapcsolat erőssége jelentősen gyengül. Ez az adat visszaigazolja az interjúkban elhangzó 7-12 év körül való végrehajtási gyakorlatot. Háztartásbeli nők mindegyike átesett a gyakorlaton, míg a dolgozó nők között az arány csökken (83,3%).

A *hidzsabot* hordó nők között, bár az arány még mindig magas (89,7%), megjelenik a szokás elhagyására utaló tendencia. Házasságban élő nők

³⁸ Az oktatási rendszerbe való integrációt a WVS, Middle Eastern Value Survey, és az Arabbarométer méri

³⁹ A női munkaerőpiaci részvételt számos kutatás méri: UN Women Program, Arab Fund for Economic and Social Development, UNDP, UNFPA, WVS, Arabbarométer Egypt Labor Market Panel Survey (ELMPS 2018), (Kraft, Asaad, Rahman, 2019)

2. táblázat: Az FGM gyakorlata és a szociometriai jellemzők kapcsolata, 2022

Változó	Kategória		Átesett	Nem esett át
Foglalkozás (Szig.: 0,022)	tanuló	Elemszám	4	4
		Arány	50,0%	50,0%
	háztartásbeli	Elemszám	13	0
		Arány	100,0%	0,0%
	dolgozó	Elemszám	10	2
		Arány	83,3%	16,7%
Családi állapot (Szig.: 0,015)	hajadon	Elemszám	5	4
		Arány	55,6%	44,4%
	házas	Elemszám	20	1
		Arány	95,2%	4,8%
	elvált vagy külön él	Elemszám	2	1
		Arány	66,7%	33,3%
Fejkendő (Szig.: 0,01)	fedetlen	Elemszám	0	3
		Arány	0,0%	100,0%
	higab	Elemszám	26	3
		Arány	89,7%	10,3%
	niqab	Elemszám	1	0
		Arány	100,0%	0,0%

Forrás: Saját felmérés, 2024

között a körülméletés aránya 95%, és az életkorral növekszik. Az életkor összefüggése nem szignifikáns az átesettséggel, de annyi mindenképpen elmondható, hogy azoknak az átlagéletkora, akik nem estek át a gyakorlaton, 24,6 év, míg akik át estek rajta, 36,4 év (szig.: 0,117). Azaz az adatok is azt mutatják, a fiatalabb generációban jelenik meg a gyakorlat elhagyása, összhangban az állami tiltásokkal.

Interjúk kvalitatív tartalomelemzése⁴⁰:

A kilenc felvett interjú kvalitatív tartalomelemzését, a MAXQDA szoftverrel végzem el. Kategóriaállítás öt főkategória (mintázat) mentén történt: (Leíró kategóriák: *hifád* ténye, fontosnak tartott jellemzők, menete. Értékelő kategóriák: jó dolog mert..., rossz dolog mert...). A főkategóriákat a kutatási kérdésből eredeztetve állítottam fel.

⁴⁰ Az interjúkat saját adatbázisomban 1-9 jelölt sorszámon jegyeztem. Ezek a diktafonnal felvett interjúk átiratai. Hivatkozások esetében egy adott részre: az interjú sorszáma és adott bekezdés sorszáma szerint utalok. Ezek a saját adatbázisból kereshetők vissza.

Kódhierarchia:

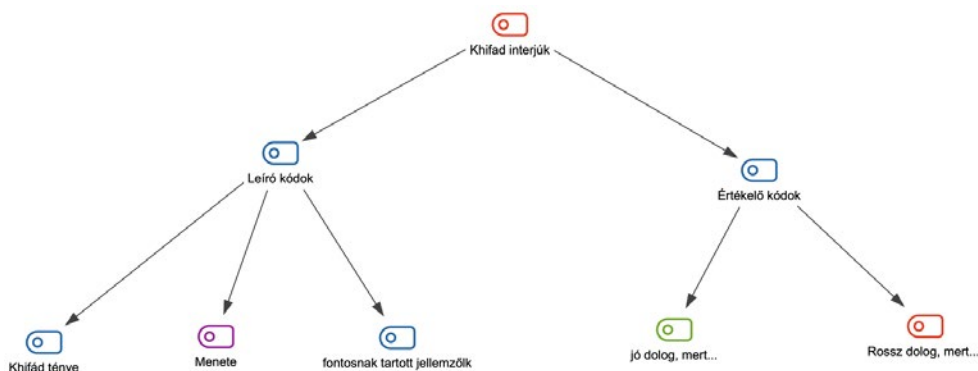
A 1. ábrán a két fő szempont: (leíró és értékelő), és az öt főkategória látható.

A Leíró keret első főkategória (1. hifád ténye) alkódjai az átesettséget, és *hifád*hoz való egyéni attitűdöt és a gyakorlatra vonatkozó percepciókat mutatja. A második főkategória (2. Fontosnak ítélt jellemzők) alkódjai a válaszadók szerint fontos motívumokat takarnak: elektromosság, nők titka, állami szankciók, férfiak preferenciája. A harmadik fő kód (3. Menete) a lezajlás elemeit jelöli: női rokon közreműködése, egészségügyi személy jelenléte, fájdalomcsillapítás léte vagy hiánya, vágás mértéke, életkori utalások. Az alkódokat a kódleírás tartalmazza. Az értékelő keret első főkódja a pozitív elemeket jelöli: (3. Jó dolog, mert...) tisztaság, erényesség, jó házasság, szégyen kerülése. A 4. főkód a negatívnak ítélt elemeket foglalja magában (4. Rossz dolog, mert...): fájdalom, erőszak, bizalmi törés.

Elemzés:

A leíró jellegű kódok a körülméletés ténye, menete, és a jellegzetes motívumok mentén lettek felállítva. Az értékelő kódok pozitív és negatív vélekedéseket rendeznek. Az interjúk alacsony száma okán itt

1. ábra: Főkódok és alkódok hierarchikus rendszere, Interjúk - MAXQDA2024: (kódleírás a 2. sz.mellékletben)

relevánsnak ítéltém a szereplő kódok számát, vagyis azt az adatot, hogy ki hányszor utal egy kódra.

Leíró keret:

1. főkategória: hifád ténye

A kilenc válaszadó közül ötven estek át a gyakorlaton, ami az 1. típust jelentette, azaz a klitorisz kimetszését. Heten éltek *Subrában*, hárman értettek egyet a *gyakorlat* folytatásával, és ötven elleneztek. Egy válaszadó nem foglalt állást, mely attitűd a változó gyakorlatot jelezte. Ő hivatkozott az állami tiltásra, „Ma már börtön jár érte, (3., Pos. 12) a válaszadó két unokahúgát elvitte, de lányainál már „nem kerített rá sort” (3., Pos.14)

A változó trend megjelenik az 1. interjúalanyom esetében, aki végül nem esett át a gyakorlaton, pedig nagynénje elvitte orvoshoz, a doktor szétfeszítette a lábát, de csak annyit mondott: nem, neki nem kell. (1., Pos. 5). A szokást tovább nem gyakorló nagynéni és a kimetszés szükségességét vitató orvos jelzi a változást. Az orvos motivációra Karadávi 5121 fatwája utal, itt a szükségeség megítélését az orvos döntésére bízta.

Hárman említettek a tiltás ellenére otthon zajló gyakorlatot. „A házakhoz azért ki lehet hívni” (3. interjú, Pos. 11), „Egyszerűen otthon eljön valaki és megcsinálják” (5. interjú, Pos. 5)

2. Főkategória: A lífád menete

Női rokonok közreműködése: hangsúlyos motívum. Négy interjúban fordul elő, összesen 10 említésben, a női rokonok preferenciája vagy aktív közreműködése. Aktívan ők végzik, otthon, vagy ők viszik el a lányokat orvoshoz, nővérhez, esetleg

az egészségügyi személyeket házhoz hívják. A kislányt fagyizni, (1.Poz 2) vagy piknikezni (1 Poz.4) hívják, de megkérlik, hogy előtte végezzen teljes mosakodást, gušlt [Ëusl] (ami a rituális tisztaság elemére utalhat). Ide egy hosszabb elemzés kívánkozna arról, hogy [Ë.s.l], azaz fürdés, zuhanyzás, mosakodás ige használatába beleértendő-e automatikusan a rituális dimenzió - elkülönül-e ez a dimenzió -, vagy itt csak fürdésről lenne szó. Ennek elemzése, a szent-és a profán kategóriák elválása, vagy esetleges még le nem válása körüli elemek kifejtését igényelne, amire itt most nincs mód. Ez a dimenzió egy tágabb kutatásnak lehetne része.

Az interjúkban többször említették a 7-12 éves kor közötti végrehajtást, de két esetben említésre került a 7 éves kor előtti preferencia. A menet leírásakor sokszor ismétlődő motívum a fájdalomcsillapító kapása-nem kapása, vagy annak hatása. Fájdalomcsillapító adása esetén megjelenik a nővérek türelmetlensége, „kaptál injekciót, nem érezhetsz semmit” (5. poz. 5). Idősebb válaszadók a fájdalomcsillapítók hiányáról beszélnek, „akkor nem volt” (3. poz.1)

Mértékre vonatkozó adat: a legtöbben a teljes klitorisz kivágásáról beszélnek. Egy válaszadó azonban megjegyzi: „Van, akinek ezt igen jól meg tudják csinálni, amikor nem vágnak ki mindent, csak a tetejét. Ez körülbelül az esetek 20%-a, olyankor ők is tudják élvezni az együttlétet. Viszont, ha mindent kívágnak, mint az esetek nagy részében, akkor utána már nem érez semmit” (2, Poz. 5) A vahábita fatvák erre a „nem túlzó” módra hivatkoznak, mint szunna szerint való *hifád*. Ebben az 2. interjúban a mérték csökkenésének megjelenésére van empirikus adat. A társadalmi gyakorlat viszont inkább még mindig túlmegy, vagy a vahábiták által megítélt mérték határán történik.

A zajló gyakorlat rögzült szokásokat követ, aminek fő motivációja inkább a szakralizált patriarchális hierarchia fenntartása. Okként a válaszadók a tisztaság fontosságát jelölik meg.

3. Fő kategória: Jellegzetes motívumok

Ebbe a kategóriába azon elemek kerültek, amiket válaszadóim fontosnak vélték megemlíteni. Vanak közöttük a gyakorlatot elítélő és támogató szegmensek.

Az elektromosság-szerű borzongás: két válaszadó említi, de elmondásuk szerint sokan beszélnek erről. 2. interjúalanyom többször is visszatér erre, és „sajnálja, hogy megfosztották az elektromosságtól” (2. Pos.2), a kislányáért mindent megtenne.

Férfiak diszpreferenciája három interjúban került elő, mindhárom adatközlő körülmetéletlen volt. „Sok fiatal férjjelölt már nem szeretné” (2. Pos. 2) és a kislányok megóvása a szokást elítélő válaszokkal jár együtt. Ezen válaszadók szerint a férfiak ezt inkább elhagyják.

Férfiak preferenciájának említése: szintén három interjúban fordult elő. Mindhárom közlő körülmetélt volt, és szerintük azért fontos a *hifád* gyakorlata, mert a férfiak ezt elvárják.

Állami szankciók, és a rendőrséggel fenyegetések: kilenc interjúból ötben jelentek meg, és van, aki többször is visszatért rá. „Azt mondtam az apámnak, nem megyek egyetlen orvoshoz sem, és kihívom a rendőrséget, ha meg akarják csinálni.” (1., Pos. 5) „kislányomért már harcba szállnék és kihívnám a rendőrséget” (2. Pos.2) „kormány bünteti ezt, az emberek már félnek”, (9. Pos. 4) Egy válaszadó volt, aki a kislányának is megcsináltatná, de hozzátette, ma ezt már a törvény tiltja.

Ebben az empirikus mintában, a tiltásoknak kitapintható preventív ereje van, még akkor is, ha előfordul a látens magánszférába visszaszoruló gyakorlat.

Nők Titka: A kategórián belül kiemelkedett egy szokást igazolni látszó kód, a „nők titka. Az őrzendő titok motívum négy interjúban jelen meg, és volt, aki többször említette. Volt olyan adatközlő, akinek ez központi fontosságú volt. „Ez a nők titka, és a titkokat meg kell tartani” (6. Poz.2), mások a fájdalom eltitkolását, vagy a férfiak előli eltitkolást tartották fontosnak: „ez a nők dolga, a férfiaknak ehhez nincs közük” (3. Poz.4) A megőrzendő titkot (sirr) az Iszlám enciklopédia is leírja (Donzeln, 1997:913).

Értékelő keret:

4. fő kategória: Jó dolog, mert....

Tisztaság: A legtöbbször előforduló igazoló érv a tisztaság és a jóság kritériuma volt. A válaszadóknál, „tisztának kell lennem, jónak kell lennem” kontextus gyakori volt, ami az erényesség, félénkség, erényesség (hajá) [hayā] és a tisztaság (ÓahÁra) szoros kapcsolatára utal. A kilenc interjúból hatban szerepelt, és a kód említése tizenegyszer fordult elő. Ez az értékelő kódok közül a legmagasabb előfordulású. A válaszadók az angol pure (nem clean) és az arab tahár [ÓahÁr] (nem nazíf [naŪðf]) szavakat használták, ami rituális kontextust jelezhet. Ezt az elemet azok a válaszadók is a *hifád* igazolásaként említették, akik egyébként ellenzik a gyakorlatot. Azon válaszadóknál, akik átestek a gyakorlaton, kifejezetten hangsúlyosan szerepelt, van, akinél többször. Akik nem említették, azok közül senki nem esett át rajta. Tisztaság és erényesség kapcsolatára utaló rész „ha a lányaim nem tiszták, nem alkalmasak tisztességes házasságra” (3. Pos.7) Rituális tisztaságra utaló elem „Az egy rossz rész a testen, amit ki kell vágni, hogy tiszta lehessen, és teljes legyen a testem” (5. Poz5). A teljesség (kámil) kifejezés az interjúban, visszaautal fitra kategóriára.

Az interjúban az erényesség és rituális tisztaság együtt szereplő kategóriája: „Tisztának kellett lennem, ha ez nincs, nem vagy tiszta nő. Nem tekintenek jónak, és nem tudsz férjhez menni.” (2 , Pos. 2) Az erényesség- és a tisztaság párban szereplő kategóriák az interjúban, és a házassági esélyeknél tartják fontosnak. A nők viselkedését szabályozó erényesség, olyan kategória, ami a rituális tisztaság átszármazását jeleníti meg a közösségi együttélés gyakorlataiban. A női körülmetélés a válaszadóim szerint a megfelelő házasság biztosítása miatt fontos. Ez a tény, és ennek sokszori ismétlődése a válaszadók percepcióiban a rituális tisztaság (Óahára) és az erényesség (hajá) között lévő valamilyen kapcsolat jelenlétét látszik igazolni.

Házasságban a nő „le legyen csendesítve”: Ezt az elemet négy válaszadó említette. Külön vettem azon kódokat, ahol a *hifádot* a nyugodt házasság feltételének tekintették „csak az ilyen nőket veszik feleségül” (6. Pos.2) „Enélkül nem tudsz férjhez menni” (7. Pos 4)

Rossz rész a testen, és szégyen: A kódot két válaszadó említi, összesen háromszor. „Akinek megvan a rossz testrész, az a nő veszélyes”. (4, Pos. 7) „rossz rész a testen, amit ki kell vágni” (5, Pos. 5)

„Nem lennék tiszta”. (5, Pos. 7) A rossz testrész a válaszadók percepcióiban a fitárhoz való kötöttséget látszik igazolni.

Ez a két elem, a házasság körüli kódok az erényességhez, a rossz testrész a fitárhoz kötöttségre utal. Mindkettő jelenléte az interjúkban a rituális tisztaság és az erényesség közötti kapcsolatot mutatják.

5. Főkategória: Rossz dolog, mert...

Ezen motívumok - a fájdalmat kivéve - a szokást ellenző válaszadóknál jelentek meg.

Fájdalom a kategóriában legtöbbször említett kód, öt interjúban fordul elő. Csak olyanok említik, akik átestek a gyakorlaton, sok fájdalom, vérzés és rossz emlék kontextusban. Azonban közülük ennek ellenére nem mindenki vetette el a szokást.

Megjelenik a nem ható érzéstelenítés is, vagy aki nem kapott, annál a „ma már van érzéstelenítés” szövegkörnyezet. Egyik alanyom, aki egyetértett a gyakorlattal, jelezte ugyan a fájdalmat, de úgy vélte, a gyakorlatnak több haszna van, mint a kára. „Nagyon sok fájdalom volt, majd utána az anyám sok fájdalomcsillapítót adott. Lehet nálam az injekció nem működött, lehet másik orvoshoz kellett volna menni. (...) Ez nem olyan véres szörnyűség, amit a tévében mutogatnak. Ez csak egy apró dolog” (5, Pos. 5)

Erőszak: két válaszadó említi. Az egyik a női körülmételéssel egyetértő válaszadó „A nővér rám kiabált, 'miért sírsz, hiszen kaptál injekciót, nem érezhetsz semmit'”. (5, Pos. 5) A másik, a gyakorlatot ellenző és attól megmenekülő lány: „annyit mondtak, hallgass (uskuti).” (1, Pos. 5)

Bizalmi törés: három válaszadó említette. Rossz emlékként jelölték meg, hogy olyan emberek tettek, akikben bíztak. „Nagynéni vitt el, mert tudták, hogy benne bízunk” (1, Pos. 5)

Ártalmas dolog: A kódot csak egyetlen egy válaszadó említi. „Lányoknak az nagyon nagy veszélyes jár” (1., Pos. 4) A *hifád* egészségi ártalmi mint motívum ezen interjúkban nem voltak hangsúlyosak. Egészségügyi károkat a válaszadók nem emleltek ki. Annál sokkal hangsúlyosabb volt a megfelelő házasságra való alkalmasság és a tiszta nőiesség.

Interjúk összessége

A Subrában élő fejkendő lányok az iskolai rendszerbe jól integráltak, de a munkaerőpiaci helyzetük korlátozott. A körülmételés gyakorlata elterjedt a csoportban, és gazdasági faktorok, vagy

iskolázottság azt nem befolyásolták. Van, aki ellenzi a gyakorlatot, míg mások egyetértenek vele, és folytatnák azt. A *hifád* gyakorlásával felhagyó nagynéni, és az azt szükségtelennek ítéelő orvos példája a változás trendjét jelzi. Jelen vannak a magánházak látens terébe húzódo és ott folytatódó gyakorlat jelei, ami jelzi, hogy a belső értékvtás még nem zajlott le.

Az állami tiltás hatására ugyan a gyakorlat viszsaszorul, de a szokás elvetésére utaló belső motívciók azért még nem rajzolhatók ki markánsan. Az interjúkban a *fitra* kategória a rossz testrész kivágásának szükségességében érhető tetten, és tisztasághoz, a tiszta, és jó testhez kötöttség hangsúlyos.

Az interjúkból kiderül, hogy a *hifád* a gyakorlatban női rokonok közreműködésével történik, rendszerint 7-12 éves kor körül, az adott területre jellemző szokás szerint. A férfiak preferenciáinak percepcióiban megoszlottak a válaszadók, ugyanannyian gondolták azt, hogy a férfiak szükségesnek tartják, mint ahányan úgy vélték, hogy a férfiak már elhagynák ezt. Ez az adat eltér az UNICEF 2023 jólétestől, mely a férfiak preferenciáját 80% felett, a nők preferenciáját 70% felett jelzi. Az állami szankciók preventív ereje viszont megjelent, és visszatartó erőnek hat.

Az értékelő értelmezési keretben a gyakorlat pozitívumait értékelő érvek (7 interjú/27 kód), nagyobb hangsúlyban szerepelnek, mint a negatívumokat említők (4 interjú/14 kód). A negatívumokat említő interjúk alanyai mind körülmételenek voltak. Az igazoló érveket említők a társadalmi elvárások kontextusát is jelezték, nem feltétlenül az egyéni preferenciákat. Hangsúlyos volt a rituális tisztaság, és társadalmi tisztaság szoros kapcsolata, a tiszta erkölcs őrzése, a jó házassági feltételek, szégyen kerülése, rossz testrész kivágásának szükségessége. Negatívumok között a fájdalom, erőszak, és a női rokonok felé való bizalmi törés volt releváns. Az egészségi ártalom nem szerepelt hangsúlyos érvként.

Hipotézis vizsgálat

A kutatás igazolta, hogy a szakrális identitás lassú változása tetten érhető a *hifád* mint esettanulmány példáján keresztül. A válaszokban az egyéni preferenciák a zajló társadalmi diskurzus narratívái szerinti törésvonalak mentén rajzolódnak ki. A válásjogban zajló vita lecsorog a társadalmi diskurzusba, és az egyének preferenciáiban kimutatható az értékek közötti választás. Az értékek egyéni interiorizációja megjelent, és a pluralizmus kimutatható. A hagyományörző érték felé való elkötelezettség része a pluralizmusnak.

A korszellemmel nem összeegyeztethető gyakorlatokat az intézményes vallásjog igyekszik kivezetni, a vallásjog klasszikus racionalizációs technikájával. A racionalizációban új elem, hogy a vallásjog mély rétegét a rituális tisztaságot értini. A rituális tisztasághoz való kötöttség megjelenik az empirikus adatokban. A *hifád* esettanulmányán keresztül a tisztaság érték mindkét dimenziója kimutatható. A személyi vonatkozásait a rituális tisztaság, *ibáda-tahára-fitra* kategóriában mutathatjuk ki, a közösségi együttélésre vonatkozó részét a nőket érintő közösségi elvárások rendszerében, és az erényesség (*hajá*) szabályai körül érhetjük tetten.

Tisztaság érték kettős dimenziója az empirikus adatokban

1. Rituális tisztasághoz való kötöttség bizonyítékai:
  - a. a vallásjogi vita kulcskérdése éppen az, hogy a női *hitán* mely vallásjogi kategóriába sorolható: a vahábita érvelés az *ibáda-tahára-fitra* kategóriába tartozónak tekinti, ezáltal a rituális tisztasági jog részének. Ez az ok, amiért, kivezetése nem, csak a vágás mértékének csökkenése lehetséges. Ezzel szemben az azharita álláspont éppen azzal vezeti be a tiltást, hogy a *fitra* és a *rituális tisztaság* kategóriáról leválasztja. Ez az elem igazolja a rituális tisztasággal való kapcsolatot.
  - b. Az interjúkban a rituális tisztasághoz, illetve *fitra*hoz való kötöttség elemei: a *rossz, tisztátlan* testész említései.
2. Társadalmi tisztasághoz, és az erényességhez kötöttség bizonyítékai:
  - a. Vallásjogban maga a *hifád* kifejezés csökkentést jelent. A szokás igazolása melletti fő érv a túlzottnak vélt női vágy csökkentése, és az ennek szükségességébe vetett hit.
  - a. Interjúk esetén a tisztaság érték és a házassági esélyek szoros kontextusban való említése figyelhető meg, mely mind a szüzesség, vagy a házassági hűség biztosításának szükségességével igazolja a szokást.

A hipotézis azon részét igazoltnak látom, mely kapcsolatot felételez a muszlim vallásjog személyi tisztaság része (*ibáda-tahára-fitra*) és a közösségi együttélésre leszármaztatott része (*muámala*) között. A fenti bizonyítékok nem elegendőek ugyan annak

kijelentésére, hogy a közösségi tisztaság egyenesen a vallásgyakorlatok alatt tárgyalt rituális tisztaság kategóriából származna. Annyit viszont lehet állítani, hogy a muszlim identitás egy fontos és hangsúlyos eleme egyfajta *tisztaság érték*, melynek van egy, a személyi rituális tisztasághoz köthető eleme és egy a közösségi együttélésre leszármazott eleme. A női körülmetélés példájában a tisztaság érték mindkét aspektusa jelen van. A gyakorlati példákban megjelenik, hogy a szokás hasznosságát az emberek ehhez a tisztaság értékhez kötik.

Változás tettenérése az empirikus adatokban (racionalizáció)

A progresszió a teljes mintában többféle módon érhető tetten a gyakorlat konkrét elemeiben:

1. Egyrészt az egészségügyi személy (orvos, nővér) közreműködése és fájdalomcsillapítók használata a házaknál a női rokonok, sokszor az anyák által, érzéstelenítés nélkül végzett gyakorlatot váltotta fel, melyet a résztvevők a fejlődés elemének értékelnek. Ennek a gyakorlatnak az állami tiltása a korábbi praxis visszatérésével járhat, és ez önmagában nem mutat a kivezetés felé.
2. Az empirikus adatokban a racionalizációra utaló motívum, az állami szankciók ismerete, és az attól való félelem.
3. Racionalizációra utal a gyakorlatot elhagyó nagynéni, és a szükségességet vitató orvos.
4. A racionalizáció figyelhető meg a mérték körüli viták parttalanságának felismerésében. Az Azhar érzékeli a nehézséget, melyben az un. helyes mérték nem megállapítható, illetve ez a mérték mindig az aktuális területen eleve zajló szokás szerint ítéltetik meg. Ezért a kivezetés biztosabb módja a rituális tisztaságról való leválasztás, mint a helyes mértéken való vitatkozás.

Az empirikus kutatás igazolja a kérdés körüli közéleti vita jelenlétét. Az értékek egyéni interiorizációja megtörtént, és a véleményekben vagy a szokás elhagyásából eredő aggodalom, vagy az állami szankcióktól való félelem jelenik meg. A gyakorlatban a szükségesség melletti érvelés fő eleme nem vallásjogi. Itt a tisztaság leszármaztatott értéke, a tiszta házasság fontossága, illetve a lányok megfelelő biztonságos élethez való hozzásegítése iránti elkötelezettség kap nagyobb hangsúlyt.

A társadalmi vita kétségtelenül jelen van, és a változás lassú, de zajló folyamata kimutatható.

A fitra esete olyan pontra mutat rá, amikor a nyugati univerzalizmus emberi jogok eszméje egy egészen konkrét esetben ütközik a muszlim vallástörvény alapjaihoz tartozó elemmel, a rituális tisztaság követelményivel. Az azharita álláspont progresszivitása és bátorsága abban jelenik meg, hogy a szent szövegek kritikai elemzését végzi el a vallásjog klasszikus módszertanával felvértezve, ezáltal lehetővé téve a rituális tisztaságról való leválasztást, és a szokás kivételét. A társadalmi gyakorlat azonban lassabb folyamatot mutat. Az emberek tudatában erősen él egyrészt a fitrához, másrészt a társadalmi tisztasághoz való kötöttség.

A vallásjognak olyan társadalmi változásokra kell reagálnia, amik az európai modernizációs modellezhhez hasonlíthatók, akár a posztkoloniális, akár a modernizációs keretben tárgyaljuk azt. A jelenleg zajló vallásjogi racionalizáció abban tér el a történetileg is jelen lévő folyamatától, hogy rendszerszintű, és fokozatosan mindenre kiterjedő folyamatról van szó. A példa kapcsán egy egészen konkrét esetben mutatható ki az iszlám belső modernizációjának, változásának folyamata, és annak kihívásai⁴¹.

Felhasznált irodalom

- Asad, Talal. (2009). *The idea of an Atropology of Islam*. Qui Perle, Sping Vol 17, No. 2., old.: 1-30.
- Aslan, Ednan,– Marcia Hermansen, – Elif Medeni, eds. (2013) *Muslima Theology: The Voices of Muslim Women Theologians*. Peter Lang AG, Wien
- Barakat, Halim (1993). *The Arab World Society and Culture*. Univ. of California Press., Oxford
- Bowen, John (2013). *The new Antropology of Islam*. Cambridge Univ. Press., Cambridge
- Burge, Stephen. R. (2010). Impurity / Danger! *Islamic Law and Society*, 17(3–4), 320–349.
- Dozeln et all. ed (1997) *The Encyclopaedia of Islam, new edition. Glossary and index of terms to volumes I-IX and to the Supplement, fascicules 1-6*. Brill, Leiden
- Edward William Lane (1863). *An Arabic-English Lexicon* Williams and Norgate, London
- Elisabetta Grande (2010). *Hegemonic Human Rights: The Case of Female Circumcision. A call for taking multiculturalism seriously*. Archivio Antropologico Mediterranea on line, XII/XIII (2009-2010), n. 12 (1).
- Eman S. Mohammed– Amany E. Seedhom – Eman M. Mahfouz. (2018). *Female genital mutilation: Current awareness, believes and future intention in rural Egypt*. in: *Reproductive Health* (2018) 15:175 <https://doi.org/10.1186/s12978-018-0625-1>.
- Gauvain, R. (2005). Ritual Rewards: A Consideration of Three Recent Approaches to Sunni Purity Law. *Islamic Law and Society*, 12(3), 333–393.
- Gellner, Ernest (1995). *Muslim Society*. Cambridge Univ. Press, Cambridge
- Ghazzālī, al-. (1853). *Kitāb ihyā' 'ulūm al-dīn / ta'rif* (Būlāq,.) Dar el Sha'ab, Cairo
- Habermas, Jürgen– Ratzinger: Joseph. (2007). *A szabadelvű állam morális alapjai*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest
- Hans Wehr (ed:J.M. Cowan). (1994). *A dictionary of modern written arabic* (4 th ed.). Harrasowitz, Wiesbaden
- Katz, Marion Holmes. (2004) *Body of Text: The Emergence of the Sunni Law of Ritual Purity*, State University of New York Press, New York
- Khafagi, Fatma (2001). *Breaking Cultural and Social Taboos: The fight against FGM in Egypt*. The Society for International Development. SAGE Publication London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1011-6370 (200109) 44:3; 74–78; 019078.
- Knight, Mary. (2001, június). „Curing cut or ritual mutilation? Some remarks on the practice of female and male circumcision in Graeco-Roman Egypt”. *Isis*. 92 (2): 317–338. doi:10.1086/385184. ISSN 0021-1753. JSTOR 3080631. PMID 11590895. S2CID 38351439.
- Lackó, Krikszina- Mártonfi, Artila. (2004). Arab szaval átírása. In *Helysesírás* (o. 267-272.). Osiris, Budapest.
- Mackie, Gerry. (1996). Ending Footbinding and Infibulation: A Convention Account. *American Sociological Review*, Vol.61.,(No.6.), Article No.6.
- Mackie, Gerry. (2000). „Female Genital Cutting: The Beginning of the End”. In *Shell-Duncan, Bettina; Hernlund, Ylva* (eds.). *Female „Circumcision” in Africa: Culture Controversy and Change*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. pp. 264–265. October 2013. <https://web.archive.org/web/20131029210333/http://www.polisci.ucsd.edu/~gmackie/documents/BeginningOfEndMackie2000.pdf>

⁴¹ A teljes kutatási dokumentáció megtekinthető a szerző elérhetőségein

- Mira Tzoreff. (2014). *The Hybrid Women of the Arab Spring Revolutions: Islamization of Feminism, Feminization of Islam*. *Journal of Levantine Studies* Winter 2014, (No. 2, Vol. 4.), 69–111.
- Murray, Jocelyn. (1976). *The Church Missionary Society and the „Female Circumcision” Issue in Kenya 1929–1932* [Dataset]. *Journal of Religion in Africa*. 8 (2): 92–104. <https://doi.org/10.1163/157006676X00075>. JSTOR 1594780.
- Nour, Zeinab, The Lie of the ‘Pharaohs FGM’ (December 31, 2018). Academia Internet Site, 2018, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3496189> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3496189>
- Navál as-Saadávi (Nawal es-Saadawi) (1980). *Hidden Face of Eve traslation off(Wajh al 'ari lil-mar'aa al-arab) vadzsh al-ari lil-mara al-arab (1977)*. Zed Books, London
- Omaima El-Gibaly1–Mirette Aziz– Salma Abou Hussein. (2019). *Health care providers’ and mothers’ perceptions about the medicalization of female genital mutilation or cutting in Egypt: A cross-sectional qualitative study*. El-Gibaly et al. *BMC International Health and Human Rights* (2019) 19:26 <https://doi.org/10.1186/s12914-019-0202-x>.
- Ormos, István (2005). A magyar őstörténet arab forrásainak újabb irodalma. Kmoskó Mihály, Hansgerd Göckenjan és Zimonyi István művei [17.62 MB – PDF]. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. évf.(3. sz.), 733–781.
- Patrizia Farina–Livia Elisa Ortensi (2014). *Mother to daughter transmission of Female Genital Cutting in Egypt, Burkina Faso and Senegal*. *African Population Studies* Vol 28 no 2 Supplement July 2014.
- Powers, Paul R. (2004). Interiors, Intentions, and the „Spirituality” of Islamic Ritual Practice. *Journal of the American Academy of Religion*, 72(2), 425–459.
- Ryan, Rieg. (2009). *Clitoridectomy and the Economics of Islamic Marriage & Divorce Law*.
- Seour, G.I. (2013). *Medicalization of female genital mutilation/cutting*. *African Journal of Urology* (2013) 19, 145–149. [dx.doi.org/10.1016/j.afju.2013.02.004](https://doi.org/10.1016/j.afju.2013.02.004)
- Shubha Joushi. (2014). Nawal el-Saadawi: The Daughters of Isis and the feminist crusader of Egypt. *IRJMSH* Vol 5 Issue 10 [Year 2014] ISSN 2277 – 9809 (Online) 2348–9359 (Print).
- Simon, Róbert. (1987). *A Korán világa I.- Korán: Köi. I. Korán*. Helikon.
- Strathern, Andrew–Stewart, Pamela J. (2004). Introduction to Contesting Rituals: Islam and practices of Identity-making *Journal of Ritual Studies*, 18(2), i–iv.
- Szombathy, Zoltán. (2018). A Korán szövege és a rituális tisztaság. In *In: Kósa, Gábor; Vér, Ádám (szerk.) Purum et immundum: Vallási képzetek tisztaságról és tisztátalanságról: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2016. Október 14–15-én tartott vallástudományi konferencia előadásai*. 219 p. (o. 175–184). Magyarország :ELTE BTK Vallástudományi Központ., Piliscsaba
- Trapper, Richard (1995). „Islamic Antropology” and „Atropology of Islam”. (3) *Antropological Quarterly* 68, 185–193. <https://doi.org/10.2307/3318074>
- Tüske, László (2011). *Tariq Ramadan és az európai muszlim kisebbség*. (Grotius E-könyvek).
- Weber, M. (2020). *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. L’Harmattan.

Idézett fatvák jegyzéke:

IslamQA.info - Muhammad Saaleh al-Munajjid

- 9412 (2002) A hitán mikéntje, és szabályai <https://islamqa.info/ar/answers/9412/احت-في-ك-ن-ات-خل-م-ك-حو> views: 328520, (2023.05.23)
- 315983 (2019) Fáraói körülmetéléssel körülmé-
telték, és fél a házasságtól <https://islamqa.info/ar/answers/315983/ن-ات-خل-امن-ات-خ-حت-ج-اوزل-امن-فاختو-ين-وعرفل-ellenorizve2023.11.23>
- 60314 (2005) Circumcision of girls and some doctors’ criticism <https://islamqa.info/ar/answers/60314/رض-ع-ب-ر-ال-ن-و-ان-بل-ان-ات-خ-ط-ل-ء-ابطال-ا> views: 300871, (2023.05.22)
- 45528 (2005) Medical benefits of female circumcision <https://islamqa.info/ar/answers/45528/دى-او-فل-ا-دى-ان-بل-ان-ات-خ-ن-م-تي-بطل-ا> views: 1033550, (2024.08.23)

Qaradawi.net- Júsuf Karadávi (Yusuf al-Qaradawi)

- 5121 (2006) Rules of Female Circumcision <https://www.al-qaradawi.net/node/4306>, views: 5010, 2023.11.26
- TARGET, (2012) Allegal to the word END FGM https://w3i.target-nehberg.de/HP-08_fatwa/index.php?p=appellQaradawi&lang=ar&c, 2024.08.08

Islamweb.org

- 4487 (2001) Detailed decision about FGM <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/4487/> *لـيصـفـنـتـلـا* views: 584725, 2023.05.25
- 48958 (2004) Gyanú a körülmetélés körül, <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/48958/> *لـوـحـتـاـهـبـش* views: 179729, 2024.08.08
- 31783 A női körülmetélés szabályai <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/31783/> *حـمـكـحـلـا* 2003.05.08 megtekintés: 59890 ellenőrizve: 2023.12.10
- 176621 Fontos magyarázatok a lányok körülmetéléséről <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/176621/> 2012.04.01 megtekintés: 76111 ellenőrizve: 2024.08.08

Dar el Ifta.org - Sauqi al-Allam:

- 5832 (2021) Női körülmetélés szabályai a muszlim vallásjogban <https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/16487/> *عـيـرـشـلـا* - *يـفـثـانـالـا* *نـتـلـا* *حـمـكـح* checked: 2024.08.26
- 6711 (2022) Döntés a női körülmetélésről, és az abban való segédkezésről <https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/17380/> *يـلـعـقـد* *عـاـسـمـلـا* *و* *ثـانـالـا* *نـتـلـا* *حـمـكـح* checked: 2024.08.26
- 4678/14888 (2011) Női körülmetélés <https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/14888/> *نـتـلـا* *نـا* *حـمـكـح* checked: 2023.11.23
- 6709 Fitrák sunnái és a hozzájuk való ragaszkodás *عـرـشـلـا* *يـفـا* *هـب* *مـزـتـلـا* *الـا* *حـمـكـح* *و* *عـرـطـفـلـا* *نـنـس* *فـيـرـشـلـا* <https://www.dar-alifta.org/ar/fatawa/17360/> *نـنـس* *فـيـرـشـلـا* - *عـرـشـلـا* - *يـفـا* *هـب* *مـزـتـلـا* *الـا* *حـمـكـح* *و* *عـرـطـفـلـا* 2022.05.30 ellenőrizve: 2023.11.24

Reports:

- EDHS, . (2015). *Egypt Demography and Health Survey 2014. Cairo: Ministry of Health and Population, Egypt.* <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/fr302/fr302.pdf> (ellenőrizve: 2024.07.18)
- EFHS. (2022). *Egypt Family Health Survey Central Agency for public mobilization and statistics (CAPMAS) (2022): Egypt Family Health Survey-2021: Cairo.* <https://censusinfo.capmas.gov.eg/Metadata-en-v4.2/index.php/catalog/665> (ellenőrizve: 2024.07.18)

- END FGM Eu network. (2020). „Female genital mutilation/cutting: A call for a global response” :. *End FGM European Network, U.S. End FGM/IC Network and Equality Now.* March 2020. Retrieved 6 May 2020.. https://www.endfgm.eu/editor/files/2020/03/FGM_Global_-_ONLINE_PDF_VERSION_-_06_2.pdf (ellenőrizve: 2024.07.18)
- Matanda D. -Lwanga-Walgwe E. (2022). *A Research Agenda to Strengthen Evidence Generation and Utilisation to Accelerate the Elimination of Female Genital Mutilation. Kenya.* UNFPA, UNICEF, WHO and Population Council., <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FGM-research-agenda-2022.pdf> (ellenőrizve 2024.07.18)
- UNDP_UNFPA.2018. (2018). *UNDP_UNFPA. (2018). Gender Justice and Low compressed_Egypt.* Forrás: *Arab Development Portal:* https://www.arabdevelopmentportal.com/sites/default/files/publication/gender_justice_and_the_law_compressed.pdf (letöltés: 2020.05.28)
- UNFPA, UNDP, UN Women, ESCWA. (2018). (2018). *Gender Justice and Law.* Forrás: *UNESCWA.ORG:* UNFPA UN Plaza, New York, NY, 10017, USA). <https://www.unescwa.org/sites/default/files/inline-files/egypt-adjusted.pdf> (letöltés: 2022.07.24)
- UNFPA-UNICEF. (2008, 2013). . *JOINT PROGRAMME ON FEMALE GENITAL MUTILATION/CUTTING: ACCELERATING CHANGE.* Forrás: *SUMMARY REPORT OF PHASE I.* <https://www.unfpa.org/publications/unfpa-unicef-joint-programme-female-genital-mutilationcutting-accelerating-change> (ellenőrizve: 2024.07.18)
- UNFPA-UNICEF2021. (2021). *FGM/IC Annual Report 2021.* www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FGM-AR2021.pdf
- UNICEF global databases 2004-2018. (2020). *Demographic and Health Surveys (DHS), Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS) and other national surveys, 2004-2018.*
- UNFPA-UNICEF 2023. (2023). *Joint Programme on the Elimination of Female Genital Mutilation Delivering the global promise to END FGM by 2030.* <https://www.unfpa.org/publications/2022-global-annual-report-reimagining-resilience-eliminating-female-genital-mutilation> (ellenőrizve: 2024.07.18)